

Interview: Mirjam de Vos

Steeds op zoek naar mogelijkheden voor buitenbeentjes

In gesprek met Sofie van de Waart

Wanneer je een themanummer maakt over motivatie, dan ben je bij Sofie van de Waart aan het juiste adres. Wat kunnen we leren van haar gedrevenheid? En waar komt die tomeloze inzet vandaan?

Mirjam de Vos sprak erover met Van de Waart.

Interview

Telkens wanneer jij in de media verschijnt, valt op dat jij zeer gemotiveerd en vastberaden bent. Hoe komt dat?

‘Allereerst herken ik veel in kinderen die vastgelopen zijn op school, omdat ik zelf ook vastliep op de middelbare school. Ik begon op het gymnasium, maar ging uiteindelijk van school met een havodiploma. Mijn middelbare-schooltijd verliep “onstuimig”. In die tijd was nog niet vastgesteld dat ik ADHD heb. Dat verklaart mijn drijfveer en vastberadenheid: ik wil er alles aan doen om te voorkomen dat kinderen vastlopen of zelfs thuis komen te zitten.

‘Ik wil er alles aan doen om te voorkomen dat kinderen vastlopen’

Maar waarom ik dan zo extreem gemotiveerd ben? Dat komt voor een deel door mijn karakter en misschien ook wel door het stukje ADHD dat ik in mij heb. Steeds ontdek ik nieuwe puzzelstukjes over mijzelf en kan ik mijn motivatie en gedrevenheid beter verklaren. Zo weet ik niet zeker of ik hoogbegaafd ben, maar ik

Sofie van de Waart

is bekend geworden bij het Nederlandse publiek dankzij de documentaire 'Utopie van Sofie' (te bekijken

via: tinyurl.com/UtopievanSofie), die werd gemaakt nadat Van de Waart tweede was geworden bij de wedstrijd 'Jouw idee op tv' van de NPO en omroep Max. In de documentaire is te zien hoe zij, in opdracht van twee scholen, een klas start om hoogbegaafde kinderen onderwijs op hun niveau te bieden.

Naast juf is Van de Waart auteur van 'De wereld van juf Sofie' en verzorgt ze de rubriek 'Buitenbeentjes' in het 'AD'. Verder geeft zij lezingen op scholen en is ze spreker en dagvoorzitter bij congressen en bijeenkomsten. Zij is tevens oprichter van de Club van juf Sofie: samen met een groep oud-collega's begeleidt ze vastgelopen leerlingen in het onderwijs. Van de Waart staat bekend als bevorderaar van kansengelijkheid voor de 'buitenbeentjes' in het onderwijs.

Foto: Doriekefotografie.

herken sommige van de kenmerken die horen bij hoogbegaafdheid in mijzelf. Laatst las ik over de theorie van Dabrowski (1964). Hij heeft het over de vijf *overexcitabilities* (prikkelgevoeligheid op verschillende terreinen, red.) van hoogbegaafden. Eén van de vijf overexcitabilities is de psychomotorische overexcitability. Deze wordt gekenmerkt door een verhoogde beschikbaarheid aan energie. Daar herken ik mijzelf in. Ik heb een soort interne motor die altijd aanstaat en die mijn vurige enthousiasme aandrijft voor alles wat ik doe. Ik wil veel, heb veel plannen en voer deze plannen ook graag uit. Nog een ander voorbeeld. Laatst hoorde ik op een conferentie over de principes van *effectuation*. Dit is een begrip uit de theorie van Sarasvathy (2001), over succesvolle ondernemers. Zij hebben bepaald gedrag, waaronder: klein en snel starten met de middelen die ze tot hun beschikking hebben. Toen ik over deze theorie hoorde, dacht ik: dat ben ik! Het ging onder meer over het *lemonade-principe*: *when life gives you lemons, make lemonade*. Oftewel: benut onverwachte tegenvallers en zie iedere crisis als een kans. Zo sta ik in het leven; ik ga telkens weer op zoek naar mogelijkheden.'

Je bent dus goed in ondernemen en je bent intern gedreven. In de documentaire *Utopie van Sofie* worden deze karaktertrekken uitvergroot. Je denkt snel, gaat over tot actie en neemt niet gauw genoegen met 'nee'. Wat doet het beeld dat van jou geschetst is in deze documentaire met jouw motivatie?

'In eerste instantie vond ik de documentaire best lastig om terug te zien en ook wel confronterend. Er zijn bepaalde dingen uitgelicht die in mijn dagelijks leven toch genuanceerder zijn. Tegelijkertijd is dat logisch, want je gaat van 25 draaidagen naar een documentaire van een uur. Er moeten nou eenmaal delen geschrapt worden. Ik schrijf zelf ook columns waarin ik weleens wat weglaat of aandik om de boodschap goed over te laten komen. Inmiddels kan ik het filmische wel echt los zien van mijn persoon in de privésituatie. Ik snap de bedoeling van de regisseur, Paul Rigter. Hij heeft uiteindelijk in zestig minuten wel heel knap het verhaal verteld. Je volgt vier leerlingen uit de hoogbegaafdenklas door de documentaire heen. Rigter heeft bovendien duidelijk in beeld gebracht hoe je als volwassene tegen bepaalde zaken aanloopt. Het is een heel gelaagde documentaire geworden. Daar kijk ik met veel bewondering naar. Als ik de reactie van kijkers moet geloven, dan is mijn motivatie voor passend onderwijs en gelijke kansen wel heel duidelijk naar voren gekomen in de documentaire. Regelmatig ontvang ik berichten over dat ik mijn hele ziel en zaligheid in mijn werk leg. Dat had ik van tevoren niet verwacht; het is mooi om dat terug te horen. En de motivatie en gedrevenheid die op beeld te zien zijn, die heb ik nog steeds.'

Waarom moet er volgens jou in het onderwijs en in de media aandacht zijn voor hoogbegaafde kinderen?

‘Naar schatting is ongeveer een derde deel van de Nederlandse thuiszitters hoogbegaafd. Dat vind ik schrijnend; de impact op hen is erg groot. Vaak zijn dit kinderen met ontzettend veel potentie. Hoogbegaafde kinderen komen thuis te zitten, doordat ze niet of niet goed in het systeem passen. Ze voelen zich onbegrepen, hebben een *bore-out* (zijn ziek van verveling, red.) of hebben een misdiagnose, zoals autisme, gekregen. Het vraagt een enorme investering om weer te repareren wat stuk is gemaakt. Juist daarom ben ik ook zo gemotiveerd om het onderwijs voor deze leerlingen beter passend te maken. En dat begint bij het signaleren: dit moet en kan beter.

Overigens ben ik eigenlijk uit op aandacht en oplossingen voor álle kinderen in het onderwijs die buiten het systeem vallen: de buitenbeentjes. Het werk als leraar van plusklassen, voltijdshoogbegaafdenonderwijs en hoogbegaafdheidscoördinator is op mijn pad gekomen, maar inmiddels ben ik ook ambassadeur van het praktijkonderwijs.

Ik zet mij eigenlijk vooral in voor de kinderen die nog net op een andere manier in ons schoolsysteem passen én voor degenen die er helemaal niet in passen. Daar moet ook een plek voor zijn. We hebben ontzettend veel thuiszitters in Nederland en dat is ongelooflijk triest voor deze kinderen. Vaak hebben zij – of hun ouders – zelf niet de mogelijkheden om uit de situatie te komen. Vanuit mijn gedrevenheid blijf ik mij inzetten voor leerlingen in het onderwijs die het moeilijk hebben, zelfs

al krijg ik er niet voor betaald. Als ik de mogelijkheden heb, zet ik graag dat stapje extra. En mijn wens is dat iedereen die ook maar iets met onderwijs te maken heeft, dit ook doet.’

‘Ik zet me vooral in voor kinderen die niet, of niet goed, in het schoolsysteem passen’

Wat kunnen onze lezers in hun dagelijkse praktijk meenemen van jouw motivatie, gedrevenheid en werkwijze?

‘Ik zou vooral mee willen geven dat ze een stapje extra mogen zetten voor alle leerlingen. Wij hebben de mogelijkheden en de middelen en weten de wegen in het onderwijs. Ouders kennen die vaak niet. Dus als je ziet dat een leerling (dreigt) vast te lopen, neem dan zo snel mogelijk die extra stap. Pleeg dat telefoontje of stuur die mail! Als ik een vraag krijg van een ouder, dan pak ik die vraag op. Ik zet mijn netwerk in en bekijk wat de mogelijkheden voor het kind zijn. Dat mis ik soms wel in het onderwijs, dat we allemaal die extra stap willen zetten. Dat ene telefoontje van jou kan een groot verschil maken voor de leerling; misschien is het zelfs wel levensveranderend. En ik hoop dat dit voor iedereen de reden is waarom je in het onderwijs bent gaan werken: verschil maken voor alle kinderen.

Om kinderen kansen te kunnen bieden moet je soms out-of-the-box denken of even nét wat meer tijd investeren dan vooraf gedacht. Bijvoorbeeld bij een leerling van

wie de ouders geen laptop kunnen betalen. Je kunt het probleem bij de ouders leggen, maar je kunt ook zelf Stichting Leergeld bellen om een laptop te regelen. Ik snap dat je geen hulpverlener bent als leraar of intern begeleider, maar dit kost je misschien een telefoontje van vijftien minuten. En je helpt er direct een gezin mee. Ander voorbeeld: versnellen als interventie. Uit onderzoek is gebleken dat dit een zeer effectieve interventie is. Toch zeggen scholen nog regelmatig: “Dat doen wij hier niet.” Ik wil die scholen uitdagen om het eens wél te doen. Zet een stapje extra, probeer het uit voor een periode, denk in oplossingen. Misschien lukt een volledige overstap naar een volgend leerjaar nog niet, maar kan de leerling wel dagdelen meedraaien in de andere groep.’

Wil je lezers nog meer meegeven?

‘Wees kritisch! Waarom doe je wat je doet? Kijk bijvoorbeeld eens kritisch naar het ontwikkelingsperspectief; nog zeer regelmatig zie ik OPP’s voorbijkomen van wel dertig pagina’s. Dat is absoluut niet nodig, sla het wettelijk kader er maar eens op na (zie: tinyurl.com/WatmoetinOPP, red.). Mijn tip: ga met de betrokkenen bij een whiteboard zitten, verzamel de informatie die je nodig hebt, maak afspraken met de ouders, formuleer de onderwijsbehoeften, maak er een foto van en je hebt een OPP.

Wees ook kritisch op multidisciplinaire overleggen. Regelmatig worden er zo’n acht hulpverleners bijeengeroepen om te overleggen over het kind. Dat kost vaak veel geld. Is het echt nodig dat al die mensen bij elkaar komen? Ik wil professionals in het onderwijs oproepen om te kijken hoe je hier anders mee kunt omgaan. Hoe kan je middelen effectiever inzetten, ten behoeve van het kind? Dit vraagt om een systemische verandering. Die begint bij de motivatie om het anders te doen en een kritische blik van alle betrokkenen.

‘Hoe zet je middelen effectiever in, ten gunste van het kind?’

Je zou het geld dat je uitgeeft om multidisciplinaire overleggen te organiseren ook kunnen gebruiken om een hoogbegaafdenklas op te zetten. Je helpt daar meerdere kinderen mee. En het geld komt direct bij de kinderen terecht, in plaats van bij de hulpverleners. Een belangrijk punt dat ik wil aanstippen, heeft te maken met het Pygmalion-effect. Doordat je als leraar bepaalde verwachtingen van kinderen hebt, stuur je impliciet ook op de prestaties van leerlingen. Op het moment dat wij denken dat het kind beperkte capaciteiten heeft, dan bieden we deze leerling niet meer een hoger niveau aan. Het kind krijgt dan beperktere kansen voor ontwikkeling. Of andersom: als we weten dat een kind heel slim is, dan

gaan we het kind meer aanbieden. Waardoor het kind nog beter kan gaan presteren. Door goed te signaleren en met open blik te blijven kijken, kan je dit effect wellicht doorbreken.’

Je hebt inmiddels veel ervaring opgedaan in het begeleiden van hoogbegaafde kinderen. Wat kan je zeggen over hun motivatie?

‘Ik zie dat deze leerlingen vaak een intrinsieke motivatie hebben voor specifieke onderwerpen en andere onderwerpen liever uit de weg gaan. Ze weten alles over het heelal, maar kennen de tafels nog niet, terwijl klasgenootjes die al wel beheersen. Daar zitten redenen achter. Vaak komt dit dan, doordat ze de tafels leren saai vinden en het heelal enorm interessant. Dat patroon moet je zien te doorbreken. We zijn allemaal bekend met de leerkuil, die moet iedereen leren aangaan. Ook hoogbegaafde leerlingen. Voor hen is het extra belangrijk dat ze leren hoe ze moeten omgaan met uitdagingen. Ze moeten leren dat dingen soms moeite kosten en dat ze ook dingen moeten doen die ze saai vinden. Soms is dat proces heel moeilijk. Dan adviseer ik om “de botte bijl” eens te hanteren. Leg die moeilijke toets maar voor en stel eisen aan kinderen. Dan kunnen ze daarna echt trots zijn op wat ze bereikt hebben, omdat

ze er moeite voor hebben gedaan. Een voorbeeld. Een hoogbegaafde leerling die altijd een tien haalt voor topo, omdat hij maar een stuk of twintig plaatsen moet leren, haalt weinig voldoening uit die tien. Wanneer je deze leerling vijftig of misschien wel honderd plaatsen laat leren, haalt hij misschien eerst een onvoldoende. Scoort hij bij de tweede poging wel een voldoende, dan heeft hij een heel andere leerervaring gehad.'

In de Utopie van Sofie zien we in jouw klas voor hoogbegaafden onderwijs in deeltijd, Explora, veel diversiteit in de culturele achtergrond van de leerlingen. Heeft de culturele achtergrond invloed op de motivatie?

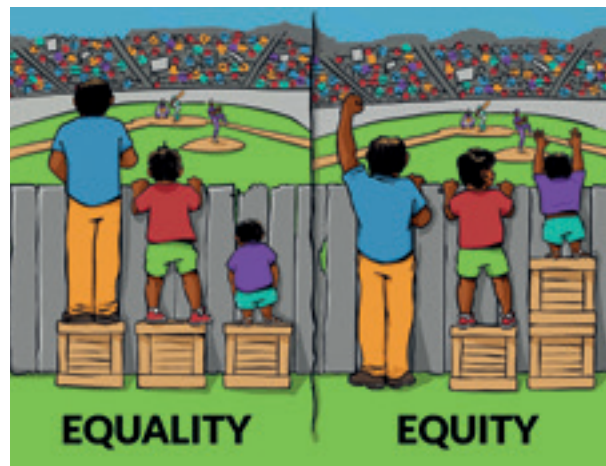
'Ik zie niet direct verschillen in motivatie, maar de verscheidene culturele achtergronden hebben wel invloed. Wat ik onder andere zie, is dat islamitische kinderen anders omgaan met hiërarchie en autoriteit. Dit wil niet zeggen dat dit voor hen allemaal zo geldt. Maar bij Explora hebben we een aantal kinderen vooral moeten helpen om uit hun schulp te kruipen. Zij waren afwachtend en kwamen bijvoorbeeld niet uit zichzelf naar mij toe als ze een vraag hadden. Terwijl we andere kinderen juist moesten leren omgaan met regels en afspraken en we duidelijke grenzen moesten stellen aan hun gedrag. En uiteraard zie je verschillen in woordenschat, vooral bij kinderen die thuis een andere taal spreken dan het Nederlands.'

'Hoe eerlijk is het als je aan alle kinderen dezelfde eisen stelt?'

Hoe beter je de gezinnen en hun achtergronden leert kennen, des te duidelijker wordt het welke factoren invloed hebben op de ontwikkeling van het kind. Tegenwoordig gaan we nog maar weinig op huisbezoek, terwijl achter de voordeur kijken juist heel waardevol kan zijn. Je ziet gezinnen in hun eigen omgeving en gaat voor even op in hun cultuur. Je leert elkaar op die manier beter begrijpen.'

Heb jij tips voor onze lezers om kansengelijkheid te bevorderen?

'Elkaar begrijpen is essentieel. Ik laat in gesprekken over dit thema vaak het plaatje zien van drie kinderen

Figuur 1: Gelijkheid en rechtvaardigheid. (Bron: Interaction Institute for Social Change | Artist: Angus Maguire.)

die van achter een schutting naar een wedstrijd kijken (zie figuur 1, red.). Hoe eerlijk is het als je alle kinderen dezelfde kruk geeft, dezelfde opdracht voorlegt, aan hen dezelfde eisen stelt of ze dezelfde tijd geeft? Het is belangrijk om daar met elkaar over na te denken. Een voorbeeld uit onze eigen praktijk bij Explora. Bij de selectieprocedure voor de hoogbegaafden groep lieten we de kinderen smartgames spelen. Toen zagen we dat kinderen die thuis veel spelletjes speelden direct aan de slag konden en al vrij gauw in de hogere levels kwamen. Terwijl kinderen die thuis nooit een game doen eerst aan het stoeien waren om bijvoorbeeld het spel uit de doos te krijgen, het spel te leren kennen en de instructie te lezen. Hoe eerlijk is je selectieprocedure dan? Daar zijn we toen met elkaar over in gesprek gegaan. We dachten dat we de kinderen gelijke kansen gaven door iedereen hetzelfde te bieden, maar het tegendeel bleek waar. Dit geldt ook voor vele andere gebieden. Denk aan de ouderbijdrage van tachtig euro. Voor het ene gezin is die gemakkelijk te betalen, terwijl het andere gezin ervan wakker ligt. Ik houd niet van oneerlijkheid en zet me er gedreven voor in om de samenleving een beetje eerlijker te maken. Dat doe ik door de kinderen die het nodig hebben dat "krukje" te geven. Niet door het af te pakken van andere kinderen, maar ik wil er wel voor zorgen dat alle kinderen de wedstrijd kunnen zien. Daarvoor blijf ik elke dag weer mijn beste beentje voorzetten.'

Mirjam de Vos

Mirjam de Vos is specialist begaafdheid en werkt als intern begeleider/kwaliteitscoördinator op twee scholen van Adenium in de omgeving van Drachten. Ze is redactielid van 'Beter Begeleiden' en lid van het afdelingsbestuur van de Specialisten Begaafdheid.